

УНИВЕРЗИТЕТ „СВ. КИРИЛ И МЕТОДИЈ“ - СКОПЈЕ
ПЕДАГОШКИ ФАКУЛТЕТ „ГОЦЕ ДЕЛЧЕВ“- ШТИП

ВОСПИТАНИЕ

Списание за теорија и практика

Штип, 2003/04

ВОСПИТАНИЕ

Списание за теорија и практика

Издавач:

Педагошки факултет „Гоце Делчев,, - Штип

За издавачот:

Д-р Блаже Китанов, декан

Редакциски одбор:

Д-р Блаже Китанов, редовен професор (претседател)

М-р Емилија Петрова Ѓорѓева, асистент (секретар)

Д-р Кирил Цацков, доцент

Д-р Стеван Алексоски, вонреден професор

Д-р Ванчо-Жан Колев, вонреден професор

Д-р Владимир Михајловски, доцент

М-р Снежана Мирасчиева, асистент

Јазична редакција:

Д-р Блаже Китанов

Компјутерска обработка:

Јереј Николче Ѓорѓев

Тираж:

500 примероци

Списанието излегува двапати годишно

**100 GODINI
IL LINDEN
GOCE DEL[^]EV**

М-р Виолета НИКОЛОВСКА
Педагошки факултет
Штип

ПОГЛЕД НА ЛЕКСИКАТА НА ПУЛЕВСКИ И ОБИД ЗА НЕЈЗИНА АКТУЕЛИЗАЦИЈА

Во една наша статија (презентирана усно на Научниот собир „Македонскиот јазик во јавното општење“, одржан во Институтот за македонски јазик „Крсте Мисирков“, на 18. и 19. февруари 1999г.) се осврнавме на денешната состојба во која живее македонскиот јазик. Се осврнавме пред сè, на огромниот наплив на англизми во современиот јазик. Напати, се забележува дека се случува нешто што е не само лексичко внесување, увезување, туку е еден вид на промена на кодот (овој термин „промена на кодот“, за префрлување, во еден исказ, од еден јазик на друг, се употребува од различни автори; токму во врска со нашата тема, в. Викторија Херсон Фин, 1995). Се употребуваат, особено меѓу младите, цели реченици или фрази на англиски јазик. Во споменатото излагање го поставивме прашањето што да се прави, каков да биде нашиот став кон оваа појава и приведевме две крајности: едната - претерана пасивност кон оваа навала на англизми, што ја нарековме јазичен конформизам, а другата - стремеж за претерано чистотништво, што го нарековме јазичен пуризам. Одговорот го најдовме, како и Бл. Корубин во далечната 1980 (в. Б. Корубин, 1980, стр. 69-71 и пошироко 48-71) во тоа *да се најде мерата*.

Денес, во ситуација кога македонскиот јазик како да се бори за свој опстанок, би сакале да приведеме неколку јазични бисери што ги пронајдовме во „Речникот от четири јазика“ на Ѓ. Пулевски. Тие ќе нè освежат со својата јазична чистота, изворност: *источникъ*

(16)³; *изворъ, врело* (16); *кладенец, врела* (16); *петлица, петалка* (во Речникот покрај турцизмот *дугме*) (30); *шушлекъ* (во Речникот покрај *роледица*) (14); *ррѣници* (покрај турцизмот *чораби, чараре*) (30); *скорни* (покрај турцизмот *чизми*) (30); *коозина* (покрај српското *длака*) (31); *коррина* покрај *сфилла* (31); *скуѣина* покрај турцизмот *бофча* и покрај србизмот *кеџеля* (32); *риза* покрај турцизмот *решикирь* (33); *родглавница, покрај рерница* (32); *ѣронъ, легалло, кревет* (32); *каленикъ, каленица* (33); *миялка* покрај балканизмот *рачавра* (33); *сѣрушка* (назив за предмет од домаќинството) (33); *силецъ, жаръ* (38); *гламна* покрај *угарокъ* (38); *колланъ, тканица*⁴ (42); *носалки* покрај *носдрви* (21); *журови* покрај србизмот *члланци* (со значење „зглобови“, како дел од човечкото тело)⁵ (22); *жили* покрај турцизмот *дамари* (23); *клералици, покрај ѣреравице* (21); *гостилникъ* (како интересен го посочуваме суфиксот *-никъ*) (18); *промена, рремена* (29); *бесиште* (за срп. *вешалла*) (19); *точилло*⁶ (20); *момина*⁷, покрај *гирсъ* (20). Интересна е лексемата *ложникъ*, која се појавува на македонска страна покрај албанизмот *губеръ*, а на страната на турскиот јазик, ѝ соодветствува денеска толку употребуваната *јорганъ* (в. 32). Интересни се и образувањата *светливо, облачно, облачина; виделина, видно* (в. стр. 16). Се прашуваме дали сите тие се употребувале во галичкиот дијалект, или некои од нив (*светливо, облачина*) Пулевски сам си ги образувал по принципот на аналогија. Истото прашање би можеле да си го поставиме и за зборот *нугалъ* кој стои покрај *ѣоше, ѣошакъ* (35). Со оглед на тоа што изразот *qoshe* [коше] го среќаваме и во албанскиот јазик (в. Albansko-srpskohrvatski re~nik, 1981), и во турскиот, оваа лексема (*нугалъ*) би можеле да ја сметаме за словенска (што би можеле да ја доведеме во врска со зборот „агол“, српскохр. „угао“). Повеќе за ова, в. А. Белић, 1935, стр. 91. Како словенизми, во однос на соодветните несловенски зборови, би можеле да ги сметаме и лексемите *натрустъ, ходникъ* и *дворец*. Првата лексема се појавува покрај *балконъ* на македонска страна. На грчка страна ѝ

³ Во заградата го даваме бројот на страницата во Речникот (в. Ѓ. М. Пул'евски, „Речник од четири јазика“, Београд, 1873) на која ја среќаваме соодветната лексема.

⁴ Во делот на Речникот што зборува за „потреби коњки“.

⁵ Во РМЈ оваа лексема ја најдовме со значење „глужд“. Во истиот речник, со лексемата *глужд* не се упатува на *зглоб*, туку се даваат србските: 1. *gležanj* i 2. *čvor* (*na drvetu*).

⁶ Со значење: *točilo, brus*, в. РМЈ, 1994.

⁷ Со вакво значење овој збор не го сретнуваме во РМЈ (РМЈ, 1994).

Овој труд би сакале да биде мотивирачки не само за користење на приведените примери, туку и за изградување кај нас на еден не пасивен, туку активен однос кон состојбите со кои се соочуваме денес, особено во однос на туѓите зборови кои просто како да нè бомбардираат од сите страни. Се поставува прашање како да се развие еден активен, јазично креативен (вкоренет во нашето јазично богатство) однос кон туѓарките.

Во развојот на една литературнојазична норма една од фазите (по нејзината кодификација) е нејзината култивација или нејзиното негување. Оваа фаза може да се сфати многу широко. Од една страна - временски (од кодификацијата, па сè додека се употребува дадена литературнојазична норма) и од друга страна - од аспект на нејзината примена (хоризонтално -на територијата што ја зафаќа и вертикално - од аспект на нејзините корисници). Литературнојазичната норма се употребува (или би требало да се употребува) на целата територија на Република Македонија (ги изземаме проблемите што настануваат на териториите на кои живее албанско население). Прашањето е колку доследно и како (значи вертикално) на таа територија се употребува нормата? Колкава е нашата јазична култура? Колку го познаваме нашиот јазик и колку **активно** го негуваме? Ситуацијата со англизмите би рекле дека зборува за еден вид на пасивен однос. Зошто е тоа така? Каде треба да ја стекнеме љубовта кон јазикот и нашата грижа за него? Овој пат, вината нема да ја бараме (само) во средствата за јавна комуникација. Овој пат ќе се осврнеме на образованието.

На педагошките факултети, наследено од поранешните педагошки академии, се предава предметот *мајчин јазик со култура на изразувањето* (за двете групи: предучилишно воспитание и одделенска настава). Важен е сегментот „култура на изразувањето“. Значи не се изучува само науката за јазикот, туку се оди надвор од чисто лингвистичките, научни истражувања. Се работи за еден вид пошироко описменување, а не само стручно (лингвистичко) оспособување.

Што сè би се опфатило со сегментот „култура на изразувањето“ може да биде предмет на широка расправа. Тука би можеле да ги споменеме пред сè правописот и правоорот, изучувањето на различните функционални стилови и пошироко стилистичките проучувања итн. Како примарна во овој сегмент би се покажала праксата, значи практичното вежбање во еден култивиран, однегуван јазичен израз. Нормално, тука би требало да го споменеме и тоа дека треба да го љубиме својот јазик и да го цениме (до

неодамна имавме многу неоправдано инфериорен однос кон него: го сметавме за сиромашен, немелодичен). Ако ја запознаеме неговата историја, ако се обидеме да свртиме страници на дела од минатите векови, ќе можеме да го видиме неговото богатство што и нас на некој начин ќе нè збогати.

И да се вратиме на образованието како дејност која може да ја развие љубовта кон мајчиниот јазик, грижата за градење на еден култивиран, однегуван јазичен израз. Образецот од педагошките факултети можеби би требало да се пренесе и на другите факултети каде што се изучува (а можеби и онаму каде што не се изучува) предметот „македонски јазик“. Лично сметам дека подобро би било еден доктор, инженер, архитект итн. да зборува со еден убав јазичен израз, отколку да научи што е тоа фонема, прирок, апозиција и сл.

Литература:

1. А. На кирилица:

1. А. Белић, „Галички дијалекат“, *Српски дијалектолошки зборник*, књ. VII, Београд.
2. Б. Корубин, „Јазикот наш денешен“ (книга трета), *НИО „Студентски збор“*, Скопје, 1980.
2. О. Јашар-Настева, „Турските лексички елементи во македонскиот јазик“, *Институт за македонски јазик*, Скопје, 2001.
4. А. Пољоска: „Лексичка интерференција на македонскиот и албанскиот дијалектен јазик“, *Менора*, Скопје, 1998.
5. Ђ. М. Пуљевски, „Речник от четири јазика“, Београд, 1873.
6. „Речник на македонскиот јазик“, I, II, и III том, *Детска радост*, Скопје, 1994.
7. Викторија Херсон Фин, „Влијанието на англискиот јазик врз македонскиот јазик: нешто помеѓу заемање и променување на кодот“, *Зборник трудови презентирани на Вториот научен собир на млади македонисти* (Скопје: Филолошки факултет), Скопје, 1995.

Б. На латиница:

1. „Albansko-srpskohrvatski rečnik“, Priština, 1981.
2. М. Zagajac, „Rečnik novogrčko-srpskohrvatski i srpskohrvatsko-novogrčki“, *Svjetlost*, Sarajevo, 1966.